

Săpăturile arheologice executate la Moigrad (Porolissum).

I. Castrul de pe „Pomet“

N. GUDEA, EUG. CHIRILĂ, I. BAJUSZ

În vara anului 1980 s-au desfășurat la Moigrad¹ atît săpături arheologice cît și lucrări de conservare la unele din obiectivele cercetate². Au fost executate săpături arheologice la două din obiectivele planificate din cadrul complexului arheologic: castrul roman de pe dealul „Pomet“ (A), construcția N 3 cu anexele ei de pe terasa sanctuarelor (N); drumul roman (K), cel de al treilea obiectiv prevăzut pentru cercetare nu a putut fi săpat în continuare și dezvelit din cauza condițiilor nefavorabile de timp (fig. 1).

În cele ce urmează vom expune rezultatele obținute prin săpături la castrul mare de pe dealul „Pomet“³ (fig. 2). Săpăturile s-au desfășurat aici în două puncte: a) clădirea comandamentului — unde au fost concentrate principalele acțiuni de investigare arheologică și b) turnul din colțul de sud. Motivele care ne-au îndemnat la o atare orientare a săpăturilor au fost următoarele:

— clădirea comandamentului (*principia*) reprezintă cea mai importantă construcție din castru, atît din punct de vedere al orientării acestuia cît și din punct de vedere arhitectural;

— această construcție a fost în trecut mult răscolită de căutătorii de comori, jefuitorii de piatră pentru construcții, iar în două etape au fost executate aici sondaje și săpături arheologice (1939, 1943)⁴;

— lipsa documentației tehnice în legătură cu această construcție și carențele desenelor publi-

cate recent⁵, datele obținute de noi în secțiunile de control anterioare⁶ ne-au impus trecerea la identificarea construcției;

— materialele provenind din zona clădirii, obținute fie prin săpături, fie datorită descoperirii lor întîmplătoare, păreau foarte promițătoare pentru rezolvarea unor probleme legate de organizarea și datarea castrului.

La turnul din colțul de sud se mai executase un sondaj în anul 1959⁷, dar planul și indicațiile stratigrafice nu s-au păstrat.

La clădirea comandamentului au fost executate trei secțiuni paralele, distanțate între ele cu 10 m (S 31, 33, 37), începute de la nivelul drumului (*via principalis*) peste întreaga clădire. De la sud-est spre nord-vest lateral de la secțiuni și între ele au fost executate casete, pe trei șiruri, (C 31, C 33, C 37, C 37 a). După fotografierea și desenarea profilelor la secțiuni și martori (acolo unde acest lucru s-a putut realiza) s-a executat o dezvelire totală a clădirii.

La turnul de colț au fost executate trei secțiuni paralele (S 70, S 70 a și S 70 b) avînd lungimea de 10 m; lățimea lor a fost diferită. După identificarea turnului, precizarea stratigrafiei și dimensiunilor lui, turnul a fost dezvelit.

Secțiunile și casetele executate în zona centrală a castrului au permis determinarea clădirii comandamentului. Acțiunea nu a fost încă încheiată, deoarece au fost identificate pe latura de sud-vest a clădirii o serie de încăperi adăugate mai tîrziu, care nu au fost dezvelite în întregime (fig. 3).

Clădirea comandamentului (*principia*) a fost ridicată într-o poziție centrală; ea este situată în pantă, cu înclinarea principală de la nord-est spre sud-vest; laturile clădirii mai cuprind și pantele terenului spre sud-est și spre vest. Dimensiunile corpului principal al clădirii (deci fără adăugirile mai tîrzii) sînt 30 × 29 m. Construcția s-a păstrat relativ bine. Excepție face partea dezvelită în anul 1943 care, lăsată neacoperită și fără supraveghere, a fost distrusă, iar piatra jefuită. Sistemul de construcție prezintă cîteva

¹ Pentru săpăturile executate în anii 1977–1979 vezi raportul din ActaMP, 4, 1980, p. 81–104. Responsabilul săpăturilor de la Moigrad este Eugen Chirilă (Institutul de Istorie și Arheologie din Cluj-Napoca). Pentru săpăturile de la castru răspunde N. Gudea. La săpăturile de la clădirea comandamentului am fost asistați de arhitecta Amalia Landes (Institutul de Proiectări Cluj-Napoca).

² În anul 1980 au fost restaurate și conservate: colțul de nord al castrului cu turnul, *poarta decumana* și o parte din clădirea comandamentului. Lucrările de restaurare și conservare au fost conduse de [Vasile Lucăcel] (Muzeul de Istorie și Artă din Zalău).

³ Întrucît, din motive independente de colectivul de cercetare, nu a fost posibilă întocmirea unui raport general și comun prezentăm un raport preliminar numai în legătură cu acest obiectiv al complexului de la Moigrad.

⁴ Pentru săpăturile executate în anul 1939 vezi: L. Ghergariu, ActaMP, 4, 1980, p. 77–79; pentru săpăturile executate de A. Radnóti în anul 1943 vezi: E. Tóth, *Porolissum. Das Castellum in Moigrad. Ausgrabungen von A. Radnóti 1943*, Budapest, 1978.

⁵ E. Tóth, *op. cit.*, fig. 5.

⁶ În anul 1978 am mai executat trei secțiuni de control în zona centrală a castrului cu intenția de a verifica starea de conservare a clădirii, fără a obține un plan corect al construcției.

⁷ M. Macrea și colab., Materiale, 8, 1962, p. 372.

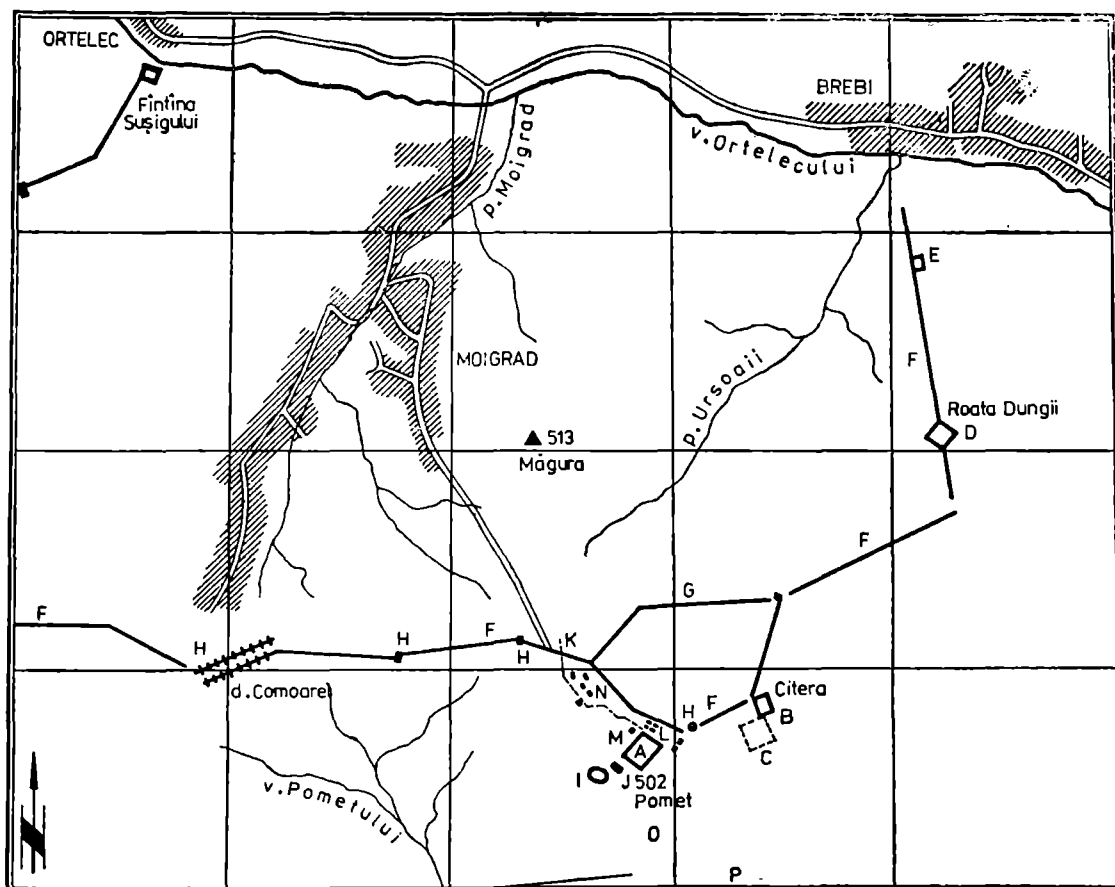

Fig. 1. Moigrad, jud. Sălaj. Planul provizoriu al complexului roman de la Porolissum.

aspecte specifice, în legătură cu care vom reveni cu altă ocazie. La corpul principal al clădirii au fost adăugate trei încăperi pe latura de nord-vest și încă două încăperi pe latura de sud-vest.

Clădirea este alcătuită din cele trei părți tipice: a) șirul de încăperi de pe latura din spate; acestea sînt în număr de cinci, avînd aceeași lățime (6 m); lungimea încăperilor diferă; dintre ele se remarcă încăperea centrală (probabil sala drapelelor) mai mare, avînd o intrare mai largă; zidurile laterale ale acestei încăperi au fost sprijinite într-o etapă ulterioară cu ziduri de sprijin. b) curtea acoperită (*basilica*). Lățimea ei este de 29 m; lungimea porțiunii acoperite este de 7,50 m; în capătul spre nord-vest al curții acoperite a fost construită o încăpere, care după poziție, putea servi ca tribunal. c) curtea neacoperită (*atrium*) ocupa întreaga parte din față a construcției. Ea era despărțită de curtea acoperită într-o primă fază printr-un șir de postamente pentru stîlpi; într-o fază ulterioară acest șir a fost nivelat construindu-se un zid care la capete avea două întăriri. Curtea neacoperită este alcătuită din mai multe sectoare:

— în mijloc cea mai mare porțiune (16×8 m) a fost pavată. pavajul curții se lega printr-un culoar pavat cu *via principalis*. Pe părțile laterale ale pavajului au fost identificate în unele locuri

urmele sistemului de scurgere a apei, constînd din porțiuni de canal amenajat din cărămizi și țigle.

— de-o parte și de alta a sectorului pavat pînă la zidurile laterale ale clădirii curtea era acoperită; lateral au fost identificate atît urme ale unor postamente cît și (numai în partea stîngă, dacă stăm cu fața spre intrare) urmele unor stîlpi de susținere.

— porțiunea dintre sectorul pavat și zidul din față a fost acoperită — în partea dreaptă — unde s-au construit trei încăperi și liberă — în partea stîngă — unde s-a construit un pavaj din piatră măruntă de riu.

— intrarea este largă de 4 m; la capetele zidurilor care marchează intrarea se află cite un postament; la colțurile dintre culoarul ce lega *via principalis* de sectorul pavat al curții au fost ridicate încă două postamente, care serveau probabil pentru o intrare mai spectaculoasă în clădirea comandamentului.

— între zidul din față al clădirii și *via principalis* a fost identificat un *porlicus*, constînd dintr-un șir de postamente, situate la 1 m distanță de *via principalis*; în partea dreaptă postamentele erau din piatră de gresie; în partea stîngă peste postamentele inițiale din gresie a fost construit un zid.

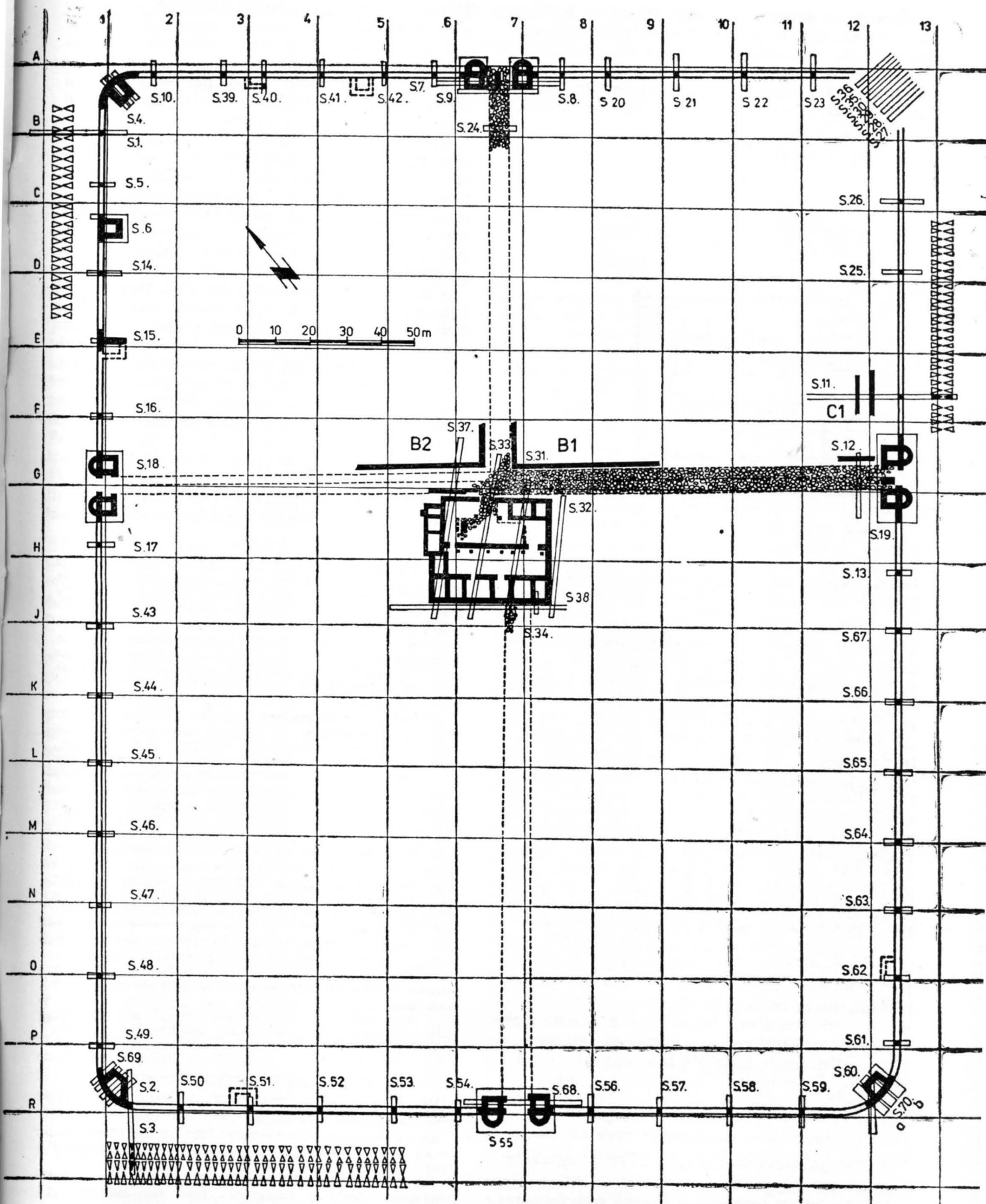

Fig. 2. Moigrad, jud. Sălaj. Planul castrului de pe dealul Pomet — până la data săpăturilor din 1981.

Descrierea generală a clădirii se referă de fapt la ultima ei fază de construcție. Detaliile obținute în legătură cu modul și sistemul de construcție sugerează existența mai multor etape de construcție. Prezentarea exactă a acestor etape succesive de construcție nu se poate face acum.

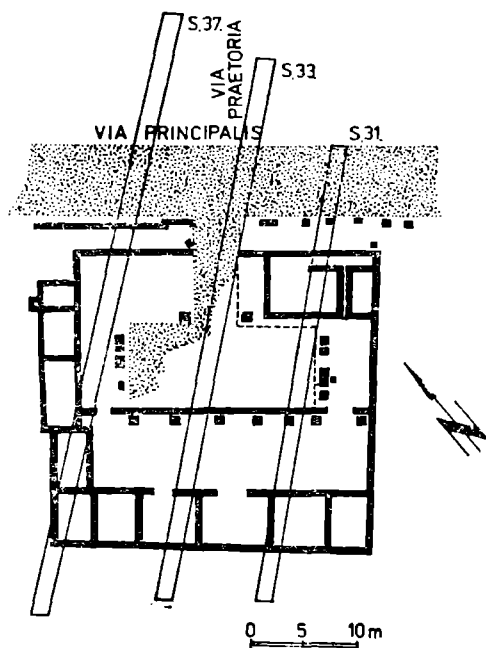

Fig. 3. Moigrad, jud. Sălaj. Planul provizoriu al clădirii comandamentului (*principia*) de la castrul de pe dealul Pomét.

În stadiul actual — în care materialul arheologic neprelucrat nu și-a spus cuvântul — se poate susține că din punct de vedere al evoluției planului pot fi identificate cinci etape (cel puțin). Aceste etape pornesc de la planul inițial al clădirii cu zid de piatră. Adăugirile ulterioare pot fi împărțite în două grupe: a) adăugiri care modifică planul inițial: încăperile adăugate pe latura de sud-vest; încăperile adăugate pe latura de nord-vest; construirea tribunalului; construirea încăperilor din colțul drept în față; b) adăugiri care nu modifică planul; nivelarea postamentelor dintre curtea acoperită și cea neacoperită, construirea diferitelor postamente laterale, modificările aduse sistemului de drenare a apei. Toate aceste modificări pot fi foarte greu încadrate cronologic.

Dacă admitem că prima construcție din piatră a fost ridicată în timpul lui Hadrianus, deci într-o fază când încă incinta castrului era din val de pământ, toate celelalte adăugiri pot fi încadrate în perioada cuprinsă între 150—271 e.n. Una din faze, probabil cea mai mare, ca întindere a construcției, poate fi datată la începutul secolului III e.n., încadrându-se în lucrările generale de construcție și refacere de la castru⁸. Urmarele lucrări au fost cele executate la încăperile laterale unde și observațiile stratigrafice sugerează o datare mai târzie (după mijlocul secolului III e.n.).

⁸ Pentru faza de construcție și reparații de la începutul secolului III e.n. vezi M. Macrea, SCIV, 8, 1957, p. 215.

Menționăm că toate aceste încercări de datare sînt deocamdată în stadiul unor ipoteze. Ele vor fi confirmate sau chiar infirmate odată cu studierea materialului arheologic, epigrafic și numismatic descoperit în timpul săpăturilor și eventual după o reanalizare a întregului material epigrafic descoperit în castru.

În interiorul construcției au apărut materiale arheologice diferite (fragmente de la monumente și elemente arhitectonice din piatră, material tegular, vase ceramice — mai ales fragmentare — obiecte din fier, bronz, sticlă etc.). Toate acestea urmează să fie restaurate și conservate, apoi determinate pentru a fi folosite la datarea construcției.

Turnul din colțul de sud are plan trapezoidal. Dimensiunile părții exterioare sînt: $5,40 \times 4,65 \times 4,80 \times (7)$ m. Zidurile, cu excepția celui de incintă, au fost demantelate de către locuitorii satului vecin încă după săpăturile din 1959. Planul turnului a fost întocmit după urmele cu mortar ale șanșurilor săpate pentru ziduri. Materialul arheologic obținut a fost foarte puțin.

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS CARRIED OUT AT MOIGRAD (POROLISSUM). I. ROMAN FORT ON „POMET” HILL

ABSTRACT

After a brief presentation of the archaeological excavations and the conserving-restoring works, carried out in 1980 at Moigrad (Porolissum) — fig. 1 —, the authors refer only to the works carried out at the Roman fort situated on „Pomet” hill. The researches in this fort (which is the largest of the auxiliary troop forts in Dacia) were directed towards two objectives: a) the *principia* of the fort; b) the south corner tower. The authors enumerate the works carried out at the *principia* and the south corner tower (ditches, cassetts) and the works for the clearing out of the *principia*.

Observing the stratigraphy of the site, the buildings system and the plan of the *principia* (which is described in detail) the authors discuss the structure of the building, its evolution from the architectural point of view, and try to establish a chronology for it. Based on the construction's stages of the *principia* the authors presume several successive stages. The study of the archaeological material will complete and establish more precisely these phases. The initial stage belongs to a very short period dating from the early Roman presence at Porolissum. In the second stage (probably under Hadrianus) the main stone building was erected, having a stone wall and the typical distribution. During the other successive phases the plan of the main building was altered either by adding rooms (e.g. the rooms on the Southwestern and Northwestern area), or enlarging interior spaces, or adding other (pedestals, porticus). As the research is not finished yet, these phases can not be precisely delimited.

The south corner tower area was sectioned (with three parallel ditches) and cleared out. The plan of the tower is trapezoidal.

A large amount of archaeological material was obtained: pottery (imported, local and usual), building material (tiles, bricks) iron objects bronze objects (fibulae, coins) etc.

EXPLANATION OF THE FIGURES

Fig. 1. Moigrad — Sălaj county. Provisional plan of the Roman site from Porolissum.

Fig. 2. Moigrad — Sălaj county. Plan of the Roman fort on the „Pomet” hill (before the archaeological research of 1981).

Fig. 3. Moigrad — Sălaj county. Provisional plan of the head-quarters building (*principia*) from the Roman fort on „Pomet” hill.